

Plaute

Séance 6

Le câble

Extraits de la fin de la pièce

Rudens

Un témoin gênant (Rudens IV, III)

Mais la joie du pêcheur Gripus est brève : Trachalion l'a vu et veut lui aussi sa part du butin.

TRACHALIO Heus, mane.

GRIPUS Quid maneam ?

TRACHALIO Dum hanc tibi, quam trahis, **rudentem complico**.

GRIPUS **Mitte** modo !

TRACHALIO At pol ego te adjuvabo : nam bonis quod bene fit haud perit.

GRIPUS **Turbida** tempestas heri fuit, 940

nil habeo, adulescens, piscium : ne tu mihi esse postules ;

non vides referre me **uvidum** rete, sine **squamoso** pecu ?

TRACHALIO Non edepol pisces expeto **quam** tui sermonis sum **indigens**.

GRIPUS **Enicas** jam me odio, quisquis es.

TRACHALIO Non sinam ego abire hinc te : mane.

GRIPUS Cave sis malo. Quid tu, **malum**, nam me retrahis ?

TRACHALIO Audi. 945

GRIPUS Non audio.

TRACHALIO At pol **qui** audies post.
GRIPUS **Quin** post loquere quid vis.
TRACHALIO Eho modo est operae pretium quod tibi ego narrare volo.
GRIPUS Eloquere quid id est ?
TRACHALIO Vide num quispiam consequitur prope nos.
GRIPUS Ecquid est quod **mea referat** ?
TRACHALIO Scilicet.
Sed boni consili ecquid in te mihi est ? 950
GRIPUS Quid negoti est, modo dice.
TRACHALIO Dicam, tace,
si fidem modo das mihi te non fore **infidum**.
GRIPUS Do fidem tibi, fidus ero, quisquis es.
TRACHALIO Audi.
Furtum ego vidi qui faciebat ;
noram dominum, id cui fiebat, 955
post ad furem egomet devenio
feroque ei condicionem hoc pacto :
”Ego istuc furtum scio cui factum est ;
nunc mihi si vis dare dimidium,
indicium domino non faciam.”
Is mihi nihil etiam respondit. 960
Quid inde aequum est dari mihi ? Dimidium ?
Volo ut dicas.
GRIPUS Immo hercle etiam amplius :
nam nisi dat, domino dicendum
censeo.
TRACHALIO Tuo consilio faciam.
Nunc adverte animum ; namque hoc omne attinet ad te.
GRIPUS Quid factum’st ?
TRACHALIO Vidulum istum cuiu’st novi ego hominem jampridem.
GRIPUS Quid est ?
TRACHALIO Et quo pacto **perii**.
GRIPUS At ego quo pacto inventu’st scio
et qui invenit hominem novi et dominus qui nunc est scio. 965

Nihilo pol pluris tua **hoc** quam quanti **illud** refert mea :
ego illum novi cujus nunc est, tu illum cujus antehac fuit.
Hunc homo feret a me **nemo**, ne tu te speres **potis**.

TRACHALIO Non ferat si dominus veniat ?

GRIPUS Dominus huic, ne **frustra sis**,
nisi ego nemo natu'st, hunc qui cepi in venatu meo. 970

TRACHALIO Itane vero ?

GRIPUS Ecquem esse dices in mari pisces meum ?
Quos cum capio, siquidem cepi, mei sunt ; habeo pro meis,
nec **manu adseruntur** neque illinc partem quisquam postulat.
In foro palam omnes vendo pro meis **venalibus**.
Mare quidem commune certo'st omnibus.

TRACHALIO Adsentio : 975
qui minus hunc communem, quaeso, mi esse oportet vidulum ?
In mari inventu'st communi.

GRIPUS **Ne** impudenter impudens es.
Nam si istuc jus sit quod memoras, piscatores perierint.
Quippe cum extemplo in **macellum** pisces prolati sint,
nemo emat, suam quisque partem piscium poscant sibi ; 980
dicant, in mari communi captos.

TRACHALIO Quid ais, impudens ?
Ausu's etiam comparare vidulum cum piscibus ?
Eadem tandem res videtur ?

GRIPUS **In manu non est mea** :
ubi demisi rete atque **hamum**, quidquid haesit extraho.
Meum quod rete atque hami nacti sunt, meum potissimum'st. 985

TRACHALIO Immo hercle haud est, siquidem quod **vas** excepisti.

GRIPUS **Philosophe !**

TRACHALIO Sed tu **enumquam** piscatorem vidisti, **venefice**,
vidulum pisces cepisse aut protulisse ullum in forum ?
Non enim tu hic quidem **occupabis** omnes **quaestus** quos voles :
et **vitorem** et piscatorem te esse, impure, postulas. 990
Vel te mihi monstrare oportet piscis qui sit vidulus,
vel quod in mari non natum est neque habet **squamas** ne **feras**.

GRIPUS Quid, tu numquam audisti esse antehac vidulum piscem ?

TRACHALIO **Scelus,**
nullus est.

GRIPUS Immo est profecto ; ego, qui sum piscator, scio ;
verum raro capitur, nullus minus saepe ad terram venit. 995

TRACHALIO Nil agis, dare verba speras mihi te posse, furcifer.
Quo colore est ?

GRIPUS Hoc colore capiuntur **pauxilluli** ;
sunt alii **puniceo** corio, magni item ; atque atri.

TRACHALIO Scio.
Tu hercle, opinor, in vidulum te piscem convertes, nisi caves :
fiet tibi puniceum corium, postea atrum **denuo**. [...] 1000

Le désaccord se poursuivant, Trachalion propose à Gripus de prendre un arbitre.

TRACHALIO Vin qui in hac villa habitat, ejus arbitrato fieri ? 1035

GRIPUS Paulisper remitte **restem**, dum concedo et consulo.

TRACHALIO Fiat.

GRIPUS (*En aparté*) Euge, salva res est, praeda haec **perpetua** est mea ;
ad meum erum arbitrum vocat me hic intra **praesepes** meas :
numquam hercle hodie **abjudicabit** ab suo **triobolum**.
Ne iste haud scit quam condicionem **tetulerit**. (*Haut*) Ibo ad arbitrum. 1040

TRACHALIO Quid igitur ?

GRIPUS Quamquam istuc esse jus meum certo scio,
fiat istuc potius quam nunc pugnem tecum.

TRACHALIO Nunc places. [...]

Sauvées ? Pas sauvées ? (Rudens IV, IV)

Par pure coïncidence, Démonès sort de sa maison à ce moment avec les deux jeunes filles.

DAEMONES **Serio** edepol, quamquam vobis volo quae vultis, mulieres, 1045
metuo, propter vos, ne uxor mea me **extrudat** aedibus,
quae me **paelices** adduxisse dicet ante oculos suos.
Vos confugite in aram potius quam ego.

PVELLAE
DAEMONES

Miserae periiimus.

Ego vos salvas **sistam**, ne timete.

Les jumelles dansent pour séduire Pseudole (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)

Puis Démonès assume l'arbitrage entre Gripus et Trachalion.

DAEMONES

Quid nunc tu vis ? Dic mihi.

TRACHALIO

Equidem ego neque partem posco mihi istinc de istoc vidulo
neque meum esse hodie umquam dixi ; sed isti inest **cistellula**
hujus mulieris, quam **dudum** dixi fuisse liberam. 1079

DAEMONES

Nempe tu hanc dicis quam esse aiebas dudum popularem meam ?

TRACHALIO

Admodum ; et ea quae olim parva **gestavit crepundia**
istic in ista **cistula** insunt, quae istic inest in vidulo.
Hoc neque isti usu'st, et illi miserae **suppetias** feret,
si id dederit, qui suos parentes quaerat.

DAEMONES

Faciam ut det ; tace.

GRIPUS

Nil hercle ego sum isti daturus.

TRACHALIO

Nil peto nisi cistulam 1085

et crepundia.

GRIPUS

Quid si ea sunt aurea ?

TRACHALIO

Quid istuc **tua** ?

Aurum auro **expendetur**, argentum argento **exaequabitur**.

GRIPUS

Fac **sis** aurum ut videam, post ego faciam ut videas cistulam.

DAEMONES

Cave **malo** ac tace tu. (*À Trachalion*) Tu perge ut ocepisti dicere.

TRACHALIO

Unum te obsecro, ut **te** hujus **commiserescat** mulieris 1090

si quidem hic lenonis eju'st vidulus, quem suspicor ;

hic, nisi de opinione, certum nil dico tibi.

GRIPUS

Viden' ? Scelestus **aucupatur**.

TRACHALIO

Sine me ut ocepi loqui.

Si scelesti illius est hic, cujus dico, vidulus,

hae poterunt novisse : ostendere his jube.

GRIPUS

Ain' ? ostendere ? 1095

DAEMONES

Haud iniquum dicit, Gripe, ut ostendatur vidulus.

GRIPUS

Immo hercle **insignite** inique.

DAEMONES

Quidum ?

GRIPUS

Quia, si ostendero,

continuo hunc novisse dicent scilicet.

TRACHALIO

Scelerum **caput**,

ut **tute** es, **item** omnes censes esse, perjuri caput ?

GRIPUS

Omnia istaec ego facile patior, dum **hic** hinc a me sentiat. 1100

TRACHALIO

Atque nunc **abs te** stat ; verum **hinc** ibi testimonium.

DAEMONES

Gripe, adverte animum. (*À Trachalion*) Tu paucis expedi quid postulas.

TRACHALIO

Dixi equidem, sed si parum intellexti, dicam denuo.

Hasce ambas, ut dudum dixi, ita esse oportet liberarum :

haec Athenis parva fuit virgo subrepta.

GRIPUS

Dic mihi, 1105

quid id ad vidulum pertinet, servae sint istae an liberae ?

TRACHALIO

Omnia iterum vis memorari, scelus, ut **defiat** dies.

DAEMONES

Abstine maledictis et mihi quod rogavi **dilue**.

TRACHALIO

Cistellam isti inesse oportet **caudeam** in isto vidulo,

ubi sunt signa **qui** parentes noscere haec possit suos, 1110

quibuscum **perit** parva Athenis, sicuti dixi prius.

GRIPUS

Juppiter te dique perdant. Quid ais, vir venefice ?

Quid ? istae **mutae** sunt, quae pro se **fabulari** non queant ?

TRACHALIO

Eo tacent, quia tacita'st melior mulier semper quam loquens.

GRIPUS Tum pol tu pro oratione nec vir nec mulier mihi es. 1115

TRACHALIO Quidum ?

GRIPUS Quia enim neque loquens es neque tacens umquam bonus.
Quaeso, en umquam hodie licebit mihi loqui ?

DAEMONES Si praeterhac
unum verbum faxis hodie, ego tibi comminuum caput.

TRACHALIO Ut id ocepi dicere, senex, eam, te quaeso, cistulam
ut jubeas hunc reddere illis ; ob eam si quid postulat 1120
sibi **mercedis**, dabitur : aliud quidquid ibi est habeat sibi.

Philia s'enfuit par l'oculus du dôme (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)

GRIPUS Nunc demum istuc dicis, quoniam jus meum esse intellegis :
dudum **dimidiam** petebas **partem**.

TRACHALIO Immo etiam nunc peto.

GRIPUS Vidi petere **miluum**, etiam cum nihil auferret tamen.

DAEMONES Non ego te comprimere possum sine malo ?

GRIPUS Si iste tacet, 1125
ego tacebo ; si iste loquitur, sine me pro parte loqui.

DAEMONES **Cedo** modo mihi vidulum istum, Gripe.

GRIPUS **Concredam** tibi,

at, si istorum nil sit, ut mihi reddas.

DAEMONES

Reddetur.

GRIPUS

Tene.

DAEMONES

Audi nunciam, Palaestra atque Ampelisca, hoc quod loquor.

Estne hic vidulus ubi cistellam hic tuam inesse aiebat ?

PALAESTRA

Is est. 1130

GRIPUS

Perii hercle ego miser ! Ut, priusquam **plane** aspexit, ilico
eum esse dixit !

PALAESTRA

Faciam ego hanc rem ex **procliva** planam tibi.

Cistellam isti inesse oportet caudeam in isto vidulo.

Ibi ego dicam quidquid inerit **nominatim** : tu mihi

nullum ostenderis. Si falsa dicam, frustra dixero ; 1135

vos tamen ista, quidquid istic inerit, vobis habebitis ;

sed si erunt vera, tum obsecro te ut mea mihi reddantur.

DAEMONES

Placet.

Jus **merum** oras meo quidem animo.

GRIPUS

At meo hercle injuriam.

Quid si ista aut **superstitiosa** aut **hariola**'st atque omnia,

quidquid insit, vera dicet ? Anne habebit hariola ? 1140

DAEMONES

Non feret, nisi vera dicet : nequiquam hariolabitur.

Solve vidulum ergo, ut quid sit verum quam primum sciam.

GRIPUS

Hoc habet, solutu'st.

DAEMONES

Aperi. Video cistellam. Haecin'est ?

PALAESTRA

Istaec est. O mei parentes, hic vos conclusos gero !

Huc opesque spesque vestrum cognoscendum condidi. 1145

GRIPUS

Tum tibi hercle deos iratos esse oportet, quisquis es,
quae parentes tam in angustum tuos locum **compegeris**.

DAEMONES

Gripe, accede huc ; tua res agitur. Tu, puella, istinc procul
dicito quid insit et qua facie, memorato omnia.

Si hercle **tantillum peccassis**, quod posterius postules 1150

te ad verum converti, **nugas**, mulier, magnas egeris.

GRIPUS

Jus bonum oras.

TRACHALIO

Edepol haud te orat, nam tu injuriu's.

DAEMONES

Loquere nunciam, puella. Gripe, animum adverte ac tace.

PALAESTRA Sunt crepundia.
DAEMONES Ecce video.
GRIPUS Perii in primo proelio.
 Mane, ne ostenderis.
DAEMONES Qua facie sunt ? Responde ex ordine. 1155
PALAESTRA **Ensiculu'st aureolus** primum **litteratus**.
DAEMONES Dice dum,
 in eo ensiculo litterarum quid est ?
PALAESTRA Mei nomen patris.
 post **altrinsecu'st securicula ancipes**, itidem aurea
 litterata : ibi matris nomen in securiculast.
DAEMONES Mane.
 Dic, in ensiculo quid nomen est paternum ?
PALAESTRA Daemones. 1160
DAEMONES Di immortales, ubi loci sunt spes meae ?
GRIPUS Immo edepol meae ?
TRACHALIO Pergite, obsecro, **continuo**.
GRIPUS Placide, aut ite in malam crucem.
DAEMONES Loquere matris nomen hic quid in securicula siet.
PALAESTRA Daedalis.
DAEMONES Di me servatum cupiunt.
GRIPUS At me perditum.
DAEMONES Filiam meam esse hanc oportet, Gripe.
GRIPUS Sit per me quidem. 1165
 (*À Trachalion*) **Qui** te di omnes perdant, qui me hodie oculis vidisti tuis,
 meque adeo scelestum, qui non circumspexi **centiens**,
 prius me ne quis inspectaret quam rete extraxi ex aqua.
PALAESTRA Post **sicilicula** argenteola et duae **conexae maniculae** et
sucula.
GRIPUS Quin tu **i diirecta**, cum sucula et cum porculis. 1170
PALAESTRA Et **bull**a aurea est, pater quam dedit mihi natali die.
DAEMONES Ea est profecto. Contineri quin complectar non queo.
 Filia mea, salve. Ego is sum qui te produxi pater,
 ego sum Daemones, et mater tua **eccam** hic intus Daedalis.

PALAESTRA Salve, mi pater insperate.
DAEMONES Salve. Ut te amplector libens ! 1175
TRACHALIO Volup est cum istud ex pietate vestra vobis contigit.
DAEMONES **Capedum**, hunc si potes, fer intro vidulum, age, Trachalio.
TRACHALIO Ecce Gripi scelera. Cum istaec res male evenit tibi,
 Gripe, gratulor.
DAEMONES Age eamus, mea nata, ad matrem tuam,
 quae ex te poterit argumentis hanc rem magis exquirere, 1180
 quae te magis **tractavit** magisque **signa** pernovit tua.
TRACHALIO Eamus intro omnes, quando **operam promiscam damus**.
PALAESTRA Sequere me, Ampelisca.
AMPELISCA Cum te di amant, voluptati est mihi.

Après ce dénouement heureux, Labrax, de retour, est prêt, pour récupérer la valise dans laquelle se trouvent également ses richesses personnelles, à renoncer à ce qu'il croit être ses droits sur les deux jeunes filles et à les libérer sans condition. Ainsi tout est bien qui finit bien !

La sourde entre dans un amphithéâtre (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)